

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Simpozijum Duhovna kultura Ilira : [Herceg-Novi, 4-6. novembra 1982]: Symposium Culture Spirituelle des Illyriens

Benac, Alojz (urednik)

1984.

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/820>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

POSEBNA IZDANJA

Knjiga LXVII

CENTAR ZA BALKANOLOŠKA ISPITIVANJA

Knjiga 11

SIMPOZIJUM

DUHOVNA KULTURA ILIRA

[Herceg-Novi, 4—6. novembra 1982]

Redakcioni odbor:

ALOJZ BENAC, BORIVOJ ČOVIĆ I EDINA ALIREJSOVIĆ

Urednik

ALOJZ BENAC,

redovni član Akademije nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine

Tehnički urednik

ENES EKIĆ

Sarajevo

1984

ALEKSANDAR STIPČEVIĆ

KULT HEROIZIRANOG POKOJNIKA U ILIRSKOJ RELIGIJI

Raspolažući s arheološkom građom i s rijetkim pisanim izvorima o religiji, kultu i drugim manifestacijama duhovne kulture Ilira, prisiljeni smo često posezati za komparativnom građom iz grčke, rimske i opće indoevropske baštine da bismo objasnili značenje pojedinih nalaza ili pojedinih vijesti kod antičkih pisaca. Taj metod, kao što je poznato, nije uvijek pouzdan. Znamo, naime, da vjerovanja, magijski čini, mitologija itd. mogu varirati od jedne do druge zemlje, od jednog do drugog plemena ili grada, ne gubeći pri tome svoj osnovni smisao i značenje, i da se različitost varijanata jedne mitološke priče ili nekog pogrebnog obreda mogu konstatirati samo na osnovu pismene ili usmene predaje. Ipak, mogućnosti da napravimo neku krupnu pogrešku upotrebom te metode nisu prevelike s obzirom na zajedničku indoevropsku duhovnu podlogu Ilira i drugih naroda u ovom dijelu Evrope.

U tumačenju značenja arheoloških nalaza sa ilirskog tla koji se tiču kulta heroiziranog pokojnika, upućeni smo također na komparativnu građu, jer nam je to gotovo jedini način da u tim nalazima identificiramo elemente tog kulta i da na taj način bacimo tračak svjetlosti na još uvijek slabo poznati svijet vjerovanja starih Ilira.

Podsjetimo se najprije što se pod kultom heroiziranog pokojnika podrazumijeva. Pojedincima koji su za života igrali neku istaknutu ulogu u društvu bila je rezervirana ista takva uloga i u posmrtnom životu. To se, u prvom redu, odnosi na plemenske prvake, ratnike koji su za života stekli slavu na bojnom polju, osnivače gradova, osnivače vjerskih pokreta ili filozofskih škola i druge koji su za života uživali poseban ugled. Oni nisu bili bogovi, niti polubogovi, ali su se njima približili svojim posebnim sposobnostima i svojstvima ili, pak, jednostavno svojim istaknutim položajem u društvu, pa su im ljudi iskazivali posebno poštovanje, kako za života tako i nakon njihove smrti. Grčka literatura od Homera dalje puna je priča o

herojima, odnosno diviniziranim pokojnicima, čija je fizička ili intelektualna snaga ili, pak, ljepota, često nadnaravna, a u svakom slučaju neuobičajena za prosječne ljude. Nad njihovim grobom su se prinosile žrtve, ali ne samo u znak poštovanja prema pokojniku nego i zbog uvjerenja da pokojnik može na neki način pomoći onom koji prinosi žrtvu ili, pak, cijelom plemenu, odnosno narodu, posebice u vrijeme opasnosti od neprijatelja ili bolesti. Grci su se prema heroiziranim pokojnicima odnosili kao prema posrednicima između smrtnika i besmrtnih bogova¹.

Gotovo posvemašni nedostatak pisane dokumentacije o tom kultu u Ilira stavlja nas nerijetko pred neugodne dileme. Poznato je, naime, da nije lako na osnovu same arheološke građe razlučiti kult heroiziranog pokojnika od kulta predaka ili kulta polubožanstava, tim više što je kult heroja, u stvari, samo jedna posebna manifestacija kulta predaka, od kojeg je kult heroiziranog pokojnika i potekao². To razlučivanje je posebno teško u Ilira, jer nam u mnogo slučajeva nedostaju elementi potrebni za određivanje karaktera nekog božanstva ili polubožanstva sa osnovu onoga što nam pružaju grčki ili rimski pisani izvori. Takva jasna razdvajanja nisu, uostalom, moguća ni u grčkoj ili rimskoj religiji. U načelu je to razdvajanje kulta heroiziranih pokojnika od kulta predaka jasno: kult predaka je obiteljski kult, dok su heroji predmet kulta cijele zajednice.

Polazeći od te činjenice, inače vrlo dobro poznate iz grčko-rimske religije, očigledno je, npr., da se grobovi viđenijih članova zajednice, koji su pokopani pod podnicama kuća u Donjoj Dolini, moraju dovesti u vezu sa kućnim kultom predaka. Potvrdu za to, po Truhelki, imamo u lijepo izrađenim pećima, točnije kućnim žrtvenicima, ukrašenim svastikama i meandrima, koje su u donjem dijelu imale cjevasti otvor kroz koji se jelo i piće slalo pokojnicima pokopanim ispod kuće. Tu neposrednu vezu između pokojnika i ukućana možemo smatrati lijepim primjerom kulta predaka, kulta koji se po mnogim svojim značajkama razlikuje od kulta heroiziranog pokojnika.

Pa čime možemo dokumentirati kult heroja u Ilira? Možemo ga dokumentirati najprije arheološkim nalazima, koji zbog podudarnosti sa nalazima u Grčkoj i u drugim okolnim zemljama nedvosmisleno upućuju na zaključak da je i u Ilira kult heroiziranog pokojnika bio jako razvijen. Tu su, u prvom redu, bogati, tzv. »kneževski« grobovi, koji su otkriveni na cijelom ilirskom prostoru.

Uobičajeni naziv »kneževski grobovi«, koji se upotrebljava za one grobove koji imaju bogatu popudbinu ili nad kojima je podignut veliki humak, nije najsretniji, makar da ga je teško zamijeniti boljim, i to zato što taj naziv sugerira misao da su u njima bili pokopavani samo oni koji su za života bili bogati i moćni, odnosno oni kojima je rodbina ili šira plemenska zajednica mogla stavljati u grob bogate darove i podići im veliki humak.

---

¹ Općenito o kultu heroja v. M. Delcourt, *Légendes et cultes des héros en Grèce*, Paris 1942; L. R. Farnell, *Greek hero cults and ideas of immortality*, Oxford 1921; S. Czarnowski, *Le culte des héros et ses conditions sociales*, Paris 1914; K. Kerényi, *Die Heroen der Griechen*, Zürich 1958; E. Rohde, *Psyche*, I, Tübingen 1910. str. 146 i dalje.

² Vidi o tome M. P. Nilsson, *A history of Greek religion*, 2nd ed. Oxford 1949, str. 36.

Vidjet ćemo odmah da taj izraz nije najsretniji, zato što se njime ne iscrpljuje značenje tih grobova.

Kratka analiza dvaju takvih grobova što su iskopani u Atenici kod Čačka pomoći će nam da istaknemo i drugo značenje tih grobova.

Kao što je svima dobro poznato, u Atenici su otkrivena dva velika humka. Sudeći po priložima, pod jednim je humkom bio pokopan muž, a pod drugim njegova žena. U grobu žene pronađen je nakit od zlata, srebra, jantara i drugi luksuzni predmeti domaće i strane (grčke) izradbe, dok je u muškom grobu pronađeno razno oružje i dijelovi konjske opreme³.

Jedna važna pojedinost razlikuje ova dva groba. Pod humkom »kneza«, a u neposrednoj blizini njegova groba, otkrivena je žrtvena konstrukcija gdje su se prinosele žrtve. Iz toga slijedi zaključak da je odnos pučanstva prema tom grobu bio drukčiji od odnosa prema ženskom grobu, gdje takve konstrukcije nije bilo. Dok grob žene svojim bogatim priložima i veličinom humka pokazuje samo to da se u njemu nalazila bogata i ugledna žena plemenskog poglavara, dotle nam humak njezinog muža otkriva da je njegov grob služio kao mjesto gdje su pripadnici plemena obavljali kultne radnje, koje se nikako drukčije ne mogu objasniti nego kao manifestacije posmrtnog kulta tog plemenskog prvaka. Sve što znamo o kultu heroiziranih pokajnika i njihovih grobova iz Grčke od homerskih vremena dalje nedvojbeno nas upućuje na zaključak da je u Atenici pokopan pokojnik koji je od strane cijelog plemena bio smatran diviniziranim herojem.

Dvije pojedinosti potvrđuju upravo takvu namjenu te konstrukcije: 1. broj žrtvenih rupa (9 u jednom, 12 u drugom kvadratu) ima htoničko značenje i 2. žrtve su se prinosele ne na uzdignutim žrtvenicima nego na površini zemlje. Tumačenje ovog običaja nalazimo opet u Grčkoj, gdje je postojalo pravilo da se božanstvima žrtve prinose na uzdignutim žrtvenicima, a herojima na površini zemlje.

Bilo bi, naravno, pretjerano tvrditi da su svi muški grobovi »kneževskog« tipa, kao i uopće svi ratnički grobovi, bili predmet kulta i da su u njima bili pokopani pokojnici koje su njihovi suplemenici štovali kao heroje, ali ćemo posve sigurno manje pogriješiti budemo li smatrali da su ratnici u čije se grobove stavljalo oružje, konjska oprema i drugo i nad kojim su njihovi suplemenici ili sugrađani podizali velike humke, uživali poseban ugled i bili štovani kao heroji. Očigledno je, npr., da se ne mogu smatrati samo »kneževskim« grobovi pod velikim humkama što su otkriveni u Stični, kao ni oni u Novom Mestu (lok. Kandija) itd. Na ovom posljednjem lokalitetu posebno je za našu temu zanimljiv grob ilirskog ratnika, u kojem je bio pokopan ratnik, ali i njegov konj, a u koji su ratnikovi suplemenici stavili vrlo bogatu popudbinu — konjsku opremu, željezne sulice, situle s bogatim figuralnim ukrasima i brončani šljem, na kojem su dobro vidljivi udarci bojne sjekire kojom je taj ilirski junak usmrćen⁴. Suplemenici su u njegov grob stavili sve što mu je za života bilo važno i po čemu je stekao zasluge za svoje pleme. Ti isti predmeti trebalo je tom junaku da služe i u drugom svijetu, gdje će se, jednako kao i za života, u društvu bogova i drugih heroja brinuti za suplenike koje je za sobom ostavio.

³ Vidi opis ovog značajnog nalaza u M. Đuknić — B. Jovanović, *Illyrian princely necropolis at Atenica*, Archaeologia Jugoslavica. 6. 1965, str. 1—25.

⁴ T. Knez, *Novo mesto v davnini*. Maribor 1972. str. 68—69.

Spomenuli smo da su se kao heroji često slavili osnivači gradova, ali i drugi čije je djelovanje za života bilo vezano za mitske ili stvarne događaje iz povijesti grada, odnosno plemena. O jednom takvom heroju imamo podatke u djelima antičkih pisaca. Radi se o Joniju, i to onom čije je ime vezano za grad Dyrrhachion. Po Apijan⁵, koji je ispričao jednu staru mitološko-genealošku priču, taj je grad osnovao barbarski, tj. ilirski, vladar Epidamnos, po kojem je grad dobio i ime. Njegovog unuka Jonija, sina Diraha, nehotice je ubio Heraklo. Nakon što mu je podigao kenotaf, bacio je Heraklo njegovo tijelo u more, koje je po njemu nazvano Jonskim.

Jonijev kenotaf štovao se u tom gradu, a sam Jonije bio je štovan kao heroj grada. Kao heroj se štovao i njegov otac Dirah (Dyrrhachos), koji je bio osnivač lučkog dijela toga grada, po kojem je u rimsko doba cijeli grad dobio ime. Dirah, jednako kao i Jonije, Ilir je po narodnosti, pa tu priču o Joniju možemo smatrati pouzdanim dokazom da su Iliri, jednako kao i njihovi susjedi Grci, ugledne osnivače gradova divinizirali i štovali ih kao heroje.

Jednu zanimljivu pojedinost želimo ovdje spomenuti u vezi s Jonijevim kenotafom u Dyrrhachionu. U mjestu Urakë u srednjoj Albaniji otkriven je ratnički grob s bogatim inventarom oružja, ali bez ljudskog skeleta. Možemo pretpostaviti da je vlasnik tog oružja poginuo negdje daleko i da je njemu u čast podignut veliki humak pod koji su stavili ratnikovo oružje⁶.

Postavlja se pitanje da li je i Jonije, koji je u IV. stoljeću pr. n. e. vladao u Issi, također štovan kao divinizirani pokojnik. Sve ono što o toj snažnoj ličnosti znamo iz povijesnih izvora i na osnovi novca s njegovim imenom, upućuje na zaključak da se s tim vladarom nakon njegove smrti dogodilo ono što se često događalo kako kod Ilira tako i drugih naroda, tj. da je diviniziran i da je kao heroj nastavio pomagati svojim suplemenicima u teškim trenucima što su nastali za Ilire nakon njegove smrti⁷.

Heroizirani pokojnik je često u likovnoj umjetnosti prikazan u obliku zmije, htoničke životinje »par excellence«. U obliku zmije će se heroizirani pokojnik pojaviti kao zaštitnik plemena ili grada u slučaju neprijateljskog napada. To nam je poznato iz grčke religije i povijesti, no potvrde takve uloge heroiziranog pokojnika u obliku zmije imamo i kod Ilira, i to na dvjema ukrasnim pločicama sa ikonografski vrlo zanimljivim kompozicijama. Jedna od njih je pronađena u mjestu Selcë e Poshtme kod Pogradeca u blizini Ohridskog jezera u Albaniji⁸, a druga u Gostilju u blizini Skadarskog jezera u Crnoj Gori⁹. Na objema pločama prikazan je motiv borbe između ilirskih vojnika i neprijatelja. Iza ilirskih vojnika uzdiže se ogromna zmija,

⁵ Appiani Alexandrini, *Historia Romana*, 2, 39.

⁶ S. Islami, *Mbi parzmoren ilire. La cuirasse illyrienne*, Iliria, 11, 1981, nr. 2, str. 42 i 46. Prilično zamršenu problematiku eponima Jonskog mora Jonija obradili su u novije vrijeme R. Katičić, *Ionios der Illyrier*, Godišnjak, Centar za balkanološka ispitivanja, 9, 1973, str. 185–200 i D. Rendić-Miočević, *Ἰωνίος »το γένος Ἰλλυριοῦς«* i novci grčko-ilirskih kovnica na Jadranu. U: *Adriatica praehistorica et antiqua*, Zagreb 1970, str. 347–376.

⁷ D. Rendić-Miočević, l. c., zaključuje u svom radu o Joniju da »možemo samo pretpostaviti kako je ta istaknuta ličnost domaće, ilirske Antike već rano počela prerastati u nešto još više i nedokučivije — u mit« (str. 367).

⁸ Lijepu sliku ove pločice nalazimo u publikaciji »Shqipëria arkeologjike«, Tirana 1971, sl. 47.

⁹ Đ. Basler, *Nekropola u Velim Ledinama u Gostilju*, Glasnik Zemaljskog muzeja, n. s. 24, 1969, str. 9 i 43, Tab. XXV, 126/3.

koja kao da i sama sudjeluje u bici, a u svakom slučaju zaštićuje borce u času kada se ovi bore protiv neprijatelja¹⁰. Zmija na ovim pločicama očigledno personificira umrlog člana zajednice, koji u obliku zmije pritiče u pomoć svojim suplemenicima u času opasnosti. A to je upravo ono što rade heroizirni pokojnici, koji i kao mrtvi sudjeluju u dobru i u zlu grada ili plemena kojem pripadaju. Po svoj prilici, nije slučajno što heroizirani pokojnici poprimaju oblik zmije upravo u južnim ilirskim krajevima. Znamo da se po jednom tumačenju i samo ime Ilira dovodi u etimološku vezu sa zmijom, pa bi i Ilir, sin Kadma i Harmonije, rodonačelnik ilirskog roda, bio, u stvari, heroj eponim Ilira. Slični slučajevi nisu nimalo rijetki u grčkoj, i indoevropskoj općenito mitologiji, pa ako i dopustimo mogućnost da u toj priči o Illyriosu nije baš sve ilirsko, nemamo razloga posumnjati u mogućnost da su i Iliri poznavali ekvaciju heroizirani pokojnik = zmija.

Još jedna htonička životinja povezana je sa heroiziranim pokojnikom. To je konj, životinja na kojoj heroizirani pokojnik jaše u zagrobni svijet, ali u kojoj je katkada inkarniran i sam heroizirani pokojnik. Znamo da je konj u ilirskoj religiji igrao vrlo značajnu ulogu kao htonička životinja, a prisustvo kostiju ove životinje u »kneževskim« grobovima nesumnjivo je povezuje sa heroiziranim pokojnikom¹¹. Konj je, naime, bio simbol ratnika i plemenskih prvaka, a ostao je simbolom i heroiziranih pokojnika¹², pa stoga prisustvo bilo konjskog skeleta u grobu ili, pak, likovnog prikaza konjanika na nadgrobnom spomeniku, može nam poslužiti kao indicija da je pokojnik bio štovan od svojih suplemenika kao heroj.

O povezanosti konja, odnosno konjanika, s tim kultom govore nam i poznati prikazi na kamenim japodskim urnama iz okolice Bihaća. Na njima je prikazan cijeli repertoar scena, predmeta i životinja, koje se s lakoćom mogu dovesti u vezu s kultom heroiziranog pokojnika. O njima i o takvoj njihovoj interpretaciji pisao je D. Sergejevski¹³, pa nema potrebe da se na tome zadržavamo. Htio bih samo skrenuti pažnju na jednu pojedinost kojoj Sergejevski nije pridao neko posebno značenje, a koja, bez sumnje, ima veze s kultom heroiziranog pokojnika. To su prikazi golih konjanika, u kojima je teško ne vidjeti upravo prikaze heroiziranih pokojnika. Isto značenje su morale imati i figurice golih konjanika iz Mihova kod Novoga Mesta¹⁴ i iz Nezakcija¹⁵.

¹⁰ O interpretaciji tih prikaza v. moj rad »Kultni simboli kod Ilira«, Sarajevo 1981, str. 50.

¹¹ Spomenili smo već ranije slučaj pokopavanja konja pod kneževski humak u Novom Mestu (T. Knez, l. c., str. 68—69). Ostaci konja su pronađeni i u mnogim drugim grobovima na ilirskom tlu, npr., u nekropoli u Libnoj Gori (M. Guštin, *Libna*. Brezje 1976, str. 19—20). Sv. Luciji (F. v. Duhn-Messerschmidt, *Italische Gräberkunde*, II, Heidelberg 1939, str. 112), u Čitluku na Glasincu (F. Fiala, *Rezultati prehistoričkog ispitivanja na Glasincu u ljetu 1892*, Glasnik Zemaljskog muzeja, 4, 1892, str. 402) i dr. Vidi o tome S. Kökényi, *Data on Iron Age Horses of Central and Eastern Europe*. U: Mecklenburg Collection. Part I (= American School of Prehistoric Research. Peabody Museum Bulletin, 25), str. 1—71.

¹² M. P. Nilsson, o. c., str. 104.

¹³ D. Sergejevski, *Japodske urne*, Glasnik Zemaljskog muzeja, n. s. 4—5, 1949—1950, tsr. 68 i dr.

¹⁴ H. J. Windl, *Ein verzierter Schwertscheidenbeschlag aus dem Gräberfeld von Mihovo, Unterkrain*, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 106, 1976, str. 43—44, Abb. 1, 6.

¹⁵ A. Puschi, *La necropoli preromana di Nesazio*, Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, vol. 21, 1905, str. 115, sl. 93.

Zaključujući ovaj kratki pregled podataka koji dokumentiraju kult heroiziranog pokojnika na ilirskom tlu, skrećemo pažnju na sljedeće činjenice:

1) Tzv. »kneževski« grobovi, koji nam, bez dvojbe, govore o postojanju takvog kulta, odraz su jačanja plemenske aristokracije i ratničkog sloja u društvu. Borbe što su ih Iliri međusobno vodili, kao i borbe s Makedoncima, Keltima, Rimljanima, Grcima itd. pogodovala su razvitku tog kulta. Poznato je, naime, da se taj kult i u Grčkoj razvio najviše za vrijeme ratova protiv Perzijanaca, jer je među Grcima vladalo uvjerenje da su pobjedu protiv mnogostruko jačeg neprijatelja mogli izvojevati samo ljudi nadnaravnih kvaliteta. Kako je vrijeme prolazilo, novi naraštaji su junačkim djelima svojih predaka dodavali nove pojedinosti, pa su ti junaci sve više prelazili u legendu i mit. Isto se to događalo u to ne možemo sumnjati, i sa legendarnim junacima u Ilira.

2) Kult diviniziranih pokojnika konstitutivni je dio plemenskog, etničkog identiteta. Heroizirani pokojnik postaje primjer za nove naraštaje i simbol plemena, kao i znamenje pod kojim će se novi naraštaji boriti protiv neprijatelja. Nije slučajno što se tzv. »kneževski« grobovi pojavljuju u većem broju u vrijeme kada se stvaraju prve državne tvorevine na ilirskom tlu, odnosno kada jača rodovska aristokracija.

3) U takvom društvu je muškarac bio taj koji je ratovao i pobirao ratnu slavu, a naravno, onda, i ekonomsku i političku moć. Zbog toga je lako razumjeti zašto su i »kneževski« grobovi pod velikim humkama najčešće muški grobovi.

4) Iz onoga što je ovdje spomenuto, a što se može poduprijeti i drugom arheološkom dokumentacijom, osim one ovdje navedene, kao i povijesnim izvorima, možemo zaključiti da su Iliri dobro poznavali kult heroiziranog pokojnika i da je broj takvih heroja morao biti upravo unoliko velik koliko je bio potreban novoj rodovskoj vojničkoj i plemenskoj aristokraciji za učvršćivanje svoje vlasti i za snaženje kohezionih veza među članovima plemena ili novih državnih tvorevina, kao i među stanovnicima gradova.

RESUME

LE CULTE DE DEFUNT HEROISE DANS LA RELIGION ILLYRIENNE

On peut discuter du culte de défunt héroisé chez les Illyriens tant sur la base de la documentation archéologique que sur la base des sources littéraires. Les soi-disantes tombes des princes sont surtout importantes, elles indiquent l'existence de ce culte dans toutes les régions peuplées par les Illyriens. L'auteur prend en considération surtout les tombes des princes sous les grands tumulus découverts à Atenica près de Čačak. Dans le tumulus, dans lequel a été enterré le chef de tribus, a été découverte une construction intéressante démontrant qu'on y a sacrifié et exécuté les rites qui peuvent être sûrement liés au culte du défunt héroisé. De même, on trouve les indices sûrs concernant ce culte dans les autres tombes de princes sur la région illyrienne.

Un exemple des défunts héroïsés, dont les noms nous sont connus des sources historiques, est Dyrrhachos et son fils Ionios. Dyrrhachos a été un héros éponyme de la ville de Dyrrhachion et Ionios, éponyme de la mer Ionienne. Il est connu qu'il a existé à Dyrrhachion son kénotaphe qui a été estimé et où on a exécuté les rites concernant le culte de ce héros. Probablement qu'il a été estimé, comme le défunt héroïsé, aussi l'autre Ionios, souverain illyrien qui a régné à Issa au IVème siècle av. n. è.

Le culte héroïsé a été parfois présenté aussi chez les Illyriens en forme de serpent. C'est sûrement le cas avec les présentations de serpent sur deux petites plaques de décoration provenant de Selce Poshtme en Albanie et de Gostilj au Monténégro. Le serpent y est présenté comme le participant au combat à côté des militaires illyriens contre les ennemis. Ayant en vue que le nom même des Illyriens est en rapport avec le serpent, il est tout à fait probable que Illyrios même, fils de Kadmo et Harmonia, a été en vérité un héros-éponyme de tribu illyrienne.

